

és irodalom határterületeit vizsgáló György Lajosról 1992-ben publikált monográfiát az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatban.

Egy intézmény gondjait vette vállaira, amikor Kolozsváron a Magyar Irodalomtudományi, később a Nyelv és Irodalom Tanszék vezetője lett. Egész környezetét a színvonalas tanári munka becsületére nevelte, abban az eredeti hangvételt, a kreativitást sokra értékelte. Értékkörző, értékteremtő személyiségként a kultúra egyetemes értékeivel való kapcsolatot állapotként és erkölcsi aspektusában élte és éli meg. Óráin többet lehetett kapni, mint nem egy publikációban a hatvanas-nyolcvanas években. Az oktató intézményekkel kapcsolatban álló szellemi műhelyek híve ma is.

A magyar nyelv és irodalom a Bolyai Egyetemen, Márton Áron pályája, Kézdivásárhely művelődéstörténete, a magyar nyelvű oktatás és könyvkiadás helyzete Romániában 1945-től napjainkig – ezek az őt ma is leginkább foglalkoztató kutatási területek.

Doktori disszertációk témavezetőjeként többek között az érzékenység korának szerzőiről, Széchenyi István vallomásos prózájáról, a két világháború közötti irodalmi életről, az erdélyibánsági avantgárdról szóló tudományos művek létrejöttét segítette elő érdemben, és ilyen irányú munkáját is folytatja.

Az irodalom *szeretetére* kívánta tanítani középiskolai, később egyetemi hallgatóit is. Feltűnő egész pályáján az ismeretek élményként való megítélése és ilyen értelemben az ismeretek forrásaival, közvetítőivel, keresőivel való *személyes viszonyra való hangoltság*, a vállalt munkához, amelyet gyakorta érzékelt életfeladatnak, egyfajta *belső érv* kimunkálása is. Diákjai sokoldalúságot, önálló és felelős gondolkodásmódot, rendszerességet tanultak tőle. Kollégái máig értékelik konfliktuskezelő határozott nyugalmát, elvszerűségét. Derűje abból a meggyőződésből származik, hogy az írástudónak megbízatása van. Ez tudás, de erkölcsi tartás is, fáradhatatlan békeszerzés, tanítványi tevékeny élet. A fentiekből következően javaslom az Erdélyi Múzeum-Egyesület Közgyűlésének, válassza dr. Antal Árpád professzort tiszteleti tagjává.

Egyed Emese

Benkő Samu laudációja

Benkő Samu életműve és az Erdélyi Múzeum-Egyesületben végzett munkája, amely ez utóbbi újrakezdés utáni történetének mindannyiunk által ismert szerves része, arra késztet, hogy műveinek és közéleti tevékenységének adatszerű felsorolása helyett nemzedékének a kor által korlátok közé, nemritkán béklyóba szorított, általa is megjárta rögös, gyakran gyötrelmes, de végül is a kutatás örömeit és az eredmények szépségét is felkínáló alkotói pályáját vázoljam fel.

Benkő Samu annak a szegényteljes és kíméletlen, az addig elért polgári eredményeket semmibe vevő huszadik századnak a gyermeke, amely a hatalmak hegemoniáért folytatott gátolás nélküli harcában különböző jelszavakkal, színekben és úgynevezett ideológiák jegyében korlátozta vagy éppen megfosztotta az embereket addig biztosított jogaik gyakorlásától, kezdve a teljes állampolgári jogoktól a magántulajdonhoz való jogig vagy az előző évtizedekben nemzetközi szerződésekben rögzített, a polgári lakosságnak háború esetén biztosított védelméig. Kisebbségként született, és négy esztendő kivételével ebben a státusban nevelkedett, tanult és dolgozott. A második világháború végéig azonban, zaklatások, kiszorítások közepette is, a kisebbségben élő magyarságnak sikerült megtartania és működtetnie túlélését biztosító saját intézményrendszerét, ennek keretében iskoláit is. Életének ebben a legfogékonyabb szakaszában Benkő Samu még azokban a jó iskolákban tanulhatott, ahonnan szellemi útravalóként a nemze-

ti és az egyetemes kultúra olyan ismereteivel bocsátották útjára, amelyeket egész életében gyümölcsöztethetett. Ugyanakkor nagyszámú nemzedéktársával együtt a korszak minőséget és a nemzetszolgálatot, a társadalmi bajok orvoslását sugalló irodalmának fogékony olvasója is lett. A nemzedéktársak útjai később külön is válhattak ugyan, de amint egyik írásának címében Ő is utal arra: „ugyanazon célra több utak is vezetnek...” Ha pedig egyes utak zsákutcának bizonyultak, vagy kátyúba torkollottak, az iskolai útravaló, a fiatalkori minőségi olvasmányok szellemi örökségének fénye ezekből is kiutat mutatott.

Mint kis országok és nemzetek tőlük független körülmények hatására, az egyén is gyakran kényszerpályán folytathatja eltervezett útját. Ez történt Benkő Samuval is. A szociológia vonzotta, de a jobbágysághoz hasonló „alattvalói” státust bevezető etatista diktatúrában a szociológiát eretnek tannak minősítették. Ezért az egyetemen a filozófia szakon végzett. A kényszerpályára innen a kutatói pályára sodorta. A levéltárak világában szerencséjére kutatómunkáját többnyire az Erdélyi Múzeum-Egyesület egykori, állami kezelésbe került levéltárában végezte. Ez volt az a szellemi góc, ahol Kelemen Lajos, Szabó T. Attila, Jakó Zsigmond jelenléte és munkássága tovább élte a megszüntetett Múzeum-Egyesület szellemiségét és adta ezt tovább az őket követőknek. Kutatóként nagy és maradandó szellemi élménye a Bolyai János kézírataival történt szembesülése. Előbb mint a kéziratokat rendbe szedő munkaközösség tagja, majd a forrásokkal szembekerülő kutatót kísérő magányosság küzdelmeivel, fiatalkori filozófiai ismereteit is értékesítve rendszerezi és értelmezi annak a Bolyai Jánosnak társadalmat és államrendet „üdvözítő” tanait, aki az egzakt tudományok terén megoldotta ugyan az addig megoldhatatlannak vélt feladatot, de az egyenlőtlenekből összeállt emberi közeget illetően elképzelései éppen úgy utópiának bizonyultak, mint nagy elődei és utódai esetében is. Ezekkel a megvalósíthatatlan utópista törekvésekkel Benkő Samu a későbbi években is előszeretettel foglalkozik, a Bolyai-élmény pedig egész életében megmaradt útítársnak.

Mint az 1848/49-es Erdélyi forráskiadvány-sorozatának munkatársa sorra járta a levéltárakat, hozzáértéssel válogatta ki a forráskiadványba illő iratokat, az azokról készült mikrofilmeket példásan rendszerezve tároltatta. A szerkesztőbizottság tagjaként meg kellett azonban érnie, hogy a „szelektívnek” elkeresztelt kiadványsorozatból félredobták az általa gyűjtött iratokból azokat, amelyeknek az iratok sorsa felől ítélezők ezek eredeti szövegét nemhogy megérteni, de elolvasni sem tudták. Mindezt nem azért tették, mert a mellőzött iratok nem feleltek meg a történeti igazságnak, hanem azért, mert ezek nem illettek bele a felülről diktált „elképzelésbe”. Benkő Samu dicséri az, hogy amit akkor nem tudott megakadályozni, most az elfogultság és tudatlanság által ezeknek a „kiselejtezett” iratoknak kiadásán dolgozik, hogy ezáltal a megcsonkított forráskiadványt kiegészítse.

A gazdag életmű igen vázlatos és hiányos ismertetéséből nem maradhat ki a szülőföld szeretetének felidézése, a *Murokország*. Ebben helyet kapott a tanulmányaiból a hatalom által elikkasztott szociológia, a történetkutató ismeretanyaga, de felidézi a nemzedéktársak fiatalkori olvasmányemlékeiből Somogyi Imrénének a Kertmagyarország megvalósítását szorgalmazó könyvét is. Ami abban jövőbeli feladat volt, ezt a gazdálkodási formát itt nálunk a magyar gazda helyzetfelismerése és szorgalma már rég műveli a Nyárad és az Aranyos mentén, valamint évszázados múlttal a kolozsvári hóstátok majorjaiban, ahol azonban a hatalom hamis „tudomány” és „urbanisztikai” érvekkel ezt pusztulásra ítélte.

Munkásságának legterjedelmesebb területéről, művelődés- és tudománytörténeti írásairól ezúttal csak összegezésre szorítkozhatunk. Benkő Samu a múlt szellemi örökségét és értékeit felidézve és értelmezve mindig nemzetben gondolkodott, a nemzeti kultúrát pedig nem hangzatos jelszavak „receptje” szerint hígítva említi az egyetemes kultúra részeként, hanem abban,

jellegét megőrizve, annak szerves részeként integrálja, oly módon, hogy felismerhetővé váljék, mit kaptunk az egyetemes kultúrától, de az is, mivel gazdagítottuk azt.

Amikor a nemzetközi konjunktúra itt is lehetővé tette a hatalomváltást, amit az is követett, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület újakezdhesse nagy múltú munkásságát, anélkül azonban, hogy orvosolták volna az etatizmus okozta jogtiprást és károkat, hogy elismerték volna a megszüntetett társadalmi egyesületek és szervezetek jogfolytonosságát, és visszaszolgáltatták volna elkobzott javaikat, Benkő Samu tetemesen kivette részét a semmiből induló Egyesület újrászervezésében, előbb mint annak alelnöke, majd két cikluson át elnöke. Egyike volt azon keveseknek, akik kimondták, hogy a romániai magyarság nemzeti jellegű közvagyonának jogos eszközökkel történő visszaszerzése elévülhetetlen feladatunk, és tegyük hozzá: akárcsak az egységes fogalomként kezelt magántulajdoné, amelynek sorsáról, jellegénél fogva, csak a jogszórtott tulajdonos dönthet.

Úgy érzem, Benkő Samunak ezt a mostoha körülmények közt beérő gazdag termését és a még megvalósításra váró terveit felvillantva, Ady Endrének Móricz Zsigmondhoz intézett sorait kell idéznem: „S ha a Lehetetlent nem tudtuk lebírni, volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni.” És ebben a korszakban, amikor a grafománia tömeges méreteken burjánzik, az én értelmezésemben Benkő Samu „gyönyörű írásai” azok az értéket tartalmazó alkotások, amelyek kultúránkat gazdagítják, vetése értékálló termését pedig a fiatalabb nemzedék saját gondolataival és szemléletével gazdagítva tovább gyümölcsöztetheti.

Ezekkel a gondolatokkal köszöntöm és tisztelettel ajánlom Benkő Samut az Erdélyi Múzeum-Egyesület tiszteleti tagságára.

Kiss András

Gazda Klára laudációja

Tisztelt Közgyűlés! Az EME Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztályának válaszmánya a testület 2006. március 4-én megtartott ülésén azt a javaslatot terjesztette a jelen közgyűlés elé, hogy egy eredményekben gazdag életmű elismeréseként és kivételes tudományos értékének méltánylásaként a közgyűlés ítélje oda az egyesületi tiszteleti tagság címét dr. Gazda Klára néprajzkutató számára.

Örömmel teszek eleget annak a megtisztelő feladatnak, hogy a válaszmány fenti határozatát a közgyűlés előtt megindokolva, a szóban forgó életművet röviden méltassam.

Gazda Klára egy nagy erdélyi etnográfus tudósgeneráció – Gunda Béla, dr. Kós Károly, Nagy Jenő, Szentimrei Judit – szellemi örökségének méltó és velük azonos rangú folytatója. Az ő neve ma ugyanúgy összefonódik a népviselet, a népi díszítőművészet, a népi gazdálkodás tanulmányozásával és a muzeológiával, egyszerűen az anyagi műveltség legmagasabb szintű tudományos művelésével, mint az itt felsorolt nagy elődöké.

Tanítómesterei szellemi örökségét egy olyan korszakban vállalta fel önkéntesen, és vitte tovább a legnagyobb szakmai igényességgel, amikor a mostoha történelmi viszonyok folytán a magyar néprajzos szakemberképzés Erdélyben hosszú évtizedeken át szünetelt. Az etnográfia-nak ezeken a részterületein így egy idő után Gazda Klára lett az egyetlen, nagy tekintélyű, aktív szakember, ő jelentette azt a legmagasabb mércét, azt az etalont, amihez a külföldi tudományos műhelyektől jószerint elzárt kis szakmai közösségekben mindenki igazodhatott.

Néprajzosi érdeklődése korán megmutatkozott. Már mint magyar szakos egyetemi hallgató nagy lelkesedéssel vett részt az akkor készülő *Magyar Néprajzi Atlasz* anyagának összegyűjtésében. Egyetemi tanulmányai elvégzése után, egy évig tartó felcsíki tanárkodás után, már mint a tárgyi néprajz iránt elkötelezett tehetséges fiatal hívták meg 1968-ban a sepsiszentgyörgyi